

До СА „Д. А. Ценов“
Катедра „Финанси и кредит“

РЕЦЕНЗИЯ

От рецензент (име, академична длъжност и научна степен):

Проф. д-р Андрей Захариев от СА „Д. А. Ценов“

Научна специалност на рецензента:

„Финанси, парично обращение, кредит и застраховка“ (Финанси)

Регистрация на рецензента в НАЦИД по реда на ЗРАСРБ и ППЗРАСРБ (Регистър на академичния състав и защитените дисертационни трудове в НАЦИД): от 01.12.2018 г.

Рецензиран автор на докторат:

Докторант Николай Кирилов Калистратов, d 010221242

Наименование на дисертационния труд:

**„ВЛИЯНИЕ НА ИКОНОМИКАТА В СЯНКА ВЪРХУ
ДАНЪЧНИТЕ ПРИХОДИ В БЪЛГАРИЯ “**

Звено, където докторанта е зачислен:

Катедра „Финанси и кредит“ при СА „Д. А. Ценов“

Научна специалност на докторанта и форма на обучение:

Редовен докторант на обучение, финансирано от държавата по докторска програма „Финанси, парично обращение, кредит и застраховка“, ПН 3.8 Икономика към катедра „Финанси и кредит“ на СА „Д. А. Ценов“

Научен ръководител на докторанта:

Проф. д-р Стоян Проданов, катедра „Финанси и кредит“ към факултет „Финанси“ на СА „Д. А. Ценов“

Основание за написване на рецензията:

Заповед №254/16.04.2024

Нормативна уредба:

Настоящата рецензия е разработена в съответствие с изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България – ЗРАСРБ, Правилника за прилагане на ЗРАСРБ - ППЗРАСРБ и Правилника за развитие на академичния състав в СА „Д. А. Ценов“.

1. Изпълнение на формалните изисквания за дисертационен труд и представяне на дисертанта

Представеният за рецензиране дисертационен труд е разработен при спазване на класическа рамка на изследване в три глави. Във въведението е представена и обоснована проблемната област на изследване, както следва: актуалност, обект, предмет, теза, цел, задачи и методология. В това отношение разработката отговаря изцяло на стандартите и изискванията за дисертационен труд.

Докт. Калистратов е дипломиран юрист и адвокат, практикуващ данъчно и осигурително право. Има завършена магистърска степен по счетоводство и контрол. Работил е в централно управление на НАП, в БФС и в адвокатски кантори. Зачислен е за докторант към катедра „Финанси и кредит“ през 2021 год. и след изтичане срока на докторантурата му е даден ход за защита.

2. Структурна преценка на разработката

Представеният дисертационен труд е в обем от 191 стр. и включва Въведение; Глава първа. Теоретични измерения на данъчната система, бизнес климата, “сивата икономика” и избягването на данъци; Глава втора. Методи и подходи за изследване измеренията и мащабите на икономиката в сянка; Глава трета. Емпирично изследване на нагласите на бизнеса и гражданите към сивата икономика и избягването на данъци. В заключението са представени основните резултати от дисертационния труд. Изведените са ключови обобщения и са формулирани насоки за бъдещи изследвания по темата.

Към разработката е представена библиографска справка по АРА стил със 139 заглавия (21 бр. на български и 118 бр. на английски език), сред които са отразени и научни изследвания на катедрения колектив, което е предпоставка за обстоен теоретичен анализ. В разработката са включени и представителен брой таблици и фигури.

Прегледът на използваните цитати, основното съдържание и

библиографската справка позволява да се установи коректно спазване на изискванията за библиографско цитиране и библиографско описание. Данните от системата за проверка на подобност сочат много високо ниво на оригиналност (над 93%) с коректно позоваване на авторските изследвания и публикации по плана на докторантурата.

3. Научна и съдържателна оценка на разработката

Изследването е по тема с безспорна актуалност, научна и приложна насоченост. Формулираният проблем и развити предложения за решения оценявам като издържани, коректно формулирани и ценни за теорията и практиката.

3.1. Обект и предмет на изследването – Обект на изследване са данъчните приходи в Република България. Предмет на дисертацията е връзката и зависимостта на данъчните приходи от икономиката в сянка. За автора икономиката в сянка може да се представи като съвкупност от легитимни стопански дейности, които изцяло или частично са неотчетени в националната статистика, а заетите в тях лица съзнателно прикриват част или цялата сума на доходите си. Общата икономическа активност включва и икономиката в сянка, която може да се установи и изследва, ползвайки различни косвени методи.

3.2. Цел и задачи на дисертационния труд – Целта на дисертацията е да се определят данъчните приходи като функция на дела на икономиката в сянка. Да се апробира методика за определяне на мащабите на икономиката в сянка, ползвайки различни косвени методи, базирана върху натурални и стойностни показатели, както и оценка на данъчната система и прецизен анализ на ползите и рисковете от промени в данъчната регулация, насочени към снижаване дела на икономиката в сянка..

Изследователските задачи са формулирани, както следва:

- да се изгради теоретична основа – тя се състои от исторически преглед на данъчната система в България, установяване на позитивите и негативите при прогресивни и плоски данъци и отражението им върху бизнеса;
- изследване на бизнес климата у нас – възможностите за правене на бизнес, методите за финансиране и облагане, данъчните облекчения при различни общественнополезни дейности;
- анализ на измеренията на самата икономика в сянка – развитие на явлението и предпоставки за съществуването му;
- разглеждане на емпиричните методи за установяване измеренията на икономиката в сянка – тук се включват съвременни международни тенденции и конкретни прилагани у нас методи, както и резултатите от тях

3.3. Изследователска теза – Водещата изследователска теза в дисертацията е, че данъчното облагане, корупцията, прекомерните регулации и слабата ефективност на правителствата представляват ключови детерминанти за развитието на икономиката в сянка като сложен социално-икономически феномен. Разглеждането на „сивата“ икономика като глобално явление с дълбоки исторически корени предполага необходимостта от по-задълбочено изучаване на нейните причини, размери и въздействие, за да се формулират ефективни политики за намаляване на нейното негативно влияние върху обществото.

3.4. Методология на изследването – Проведеното изследване се основава на използването на широк инструментариум от научни и приложни методи – индукция и дедукция, сравнителен анализ, анкетиране.

За постигането на изследователските задачи са използвани публично достъпни данни от официалните информационни бази.

4. Постигнати резултати

В дисертационния труд обоснован извода, че колкото по-голям е секторът и колкото по-висок е делът на паричните операции в сивия сектор, толкова по-голям е приносът му към сивата икономика. Този и редица други фактори пречат да бъдат достоверно измерени мащабите на сивата икономика – една от причините е, че ключов неин компонент компонент в България са редица неотчетени транзакции, които иначе би трябвало да се облагат. За дисертанта друга причина е, че държавните приходи също са намалени поради механизми за данъчни измами/укриване, които често се извършват в рамките на регистрирани транзакции (даден е пример тук с измамата с липсващо ЮЛ – търговец), много от които дори се плащат по електронен път. Въпреки това очакваните бюджетни ефекти от сивата икономика са достатъчно сериозни, за да покажат, че усилията в борбата с феномена си заслужават и че потенциалните ползи от справянето с този проблем могат да бъдат значителни.

В разработката са успешно идентифицирани факторите, които влияят върху нивото на сивата икономика. Най-важните сред тях са популярността на картовите плащания, съотношението на данъците към БВП и институционалния и данъчен морал в дадена страна. Важно е да се отбележи, че те се различават значително по отношение на способността на политиците да им влияят. Например, подобряването на институционалния и данъчния морал може да изисква правителството да въведе много, често трудни реформи, което може допълнително да отнеме много време.

Направен е извода, че значителното намаляване на тежестта на данъците и осигуровките не е лесен процес. От друга страна, публичните политики, водещи до увеличаване на популярността на безналичните плащания, изглеждат относително по-лесни за прилагане. В този контекст в дисертацията е анализиран набор от различни разпоредби, при които чрез замяна на пари в брой с електронни плащания или чрез увеличаване делът на регистрираните

потребителски касови транзакции може да се стигне до намаляване на сивата икономика. Авторът аргументирано посочва, че много от разглежданите решения вече присъстват в редица страни по света. Някои от тях се основават на механизми за прилагане или задължения, докато други се фокусират върху предоставянето на стимули за потребителите или търговците.

Ефектите от разглежданите регулации са изчислени с помощта на иконометрично моделиране или симулационен подход. Получените резултати показват, че наистина има значителен потенциал за намаляване на пасивната сива икономика и увеличаване на държавните приходи чрез насърчаване на електронните плащания. Въздействието на разглежданите мерки, с изключение на лимитите за максимални плащания в брой на потребителите, върху свиването на сивата икономика варира в зависимост от анализирания инструмент. Докт. Калистратов коректно посочва, че най-ефективният регламент е предоставянето на финансови стимули за потребителите да използват електронни плащания, което може да допринесе за намаляване на пасивната сива икономика с 2,2% от БВП (Словения) до 6,7% от БВП (Босна и Херцеговина). Отчита се, че този регламент е и най-полезен по отношение на въздействието си върху държавните нетни приходи, което варира от 0,1% от БВП (Словения) до 0,63% от БВП (Чехия).

Докт. Калистратов дава оценка, че праговете за плащания в брой на потребителите могат да се разглеждат като различна категория от анализиранияте мерки, тъй като, ако са установени на много ниско ниво, колкото и противоречиво да изглежда на пръв поглед това твърдение, те могат почти напълно да премахнат сивата икономика, като изтласкат голям дял от съществуващи потребителски плащания в брой. Едновременно с това, установяването на високи прагове за потребителски плащания в брой би имало малко, ако изобщо, въздействие върху пасивната сива икономика.

Ефектите от анализиранияте инструменти са силно специфични за различните държави и зависят от редица характеристики на националните

пазари като дела на плащанията в брой спрямо картовите в общите потребителски транзакции, дела на безкасовите плащания в БВП, размера на пасивната сива икономика, ефективните данъчни ставки, нагласите на гражданите и бизнеса и други.

В българския контекст всяка от изброените мерки е със значителен потенциал за намаляване на сивата икономика. Увеличаването популярността на електронните плащания се откроява като важна мярка за справяне с проблема с неотчетените дейности.

На финала на дисертацията докт. Калистратов подчертава, че всяка от представените мерки трябва да се разглежда само като един от многото възможни варианти на дадена регулация. Тъй като тези решения могат да бъдат модифицирани по отношение на техния обхват, график и други параметри, действителното им въздействие ще се промени съответно и ще зависи от окончателното решение на регулаторите.

Следователно мерките, анализирани в дисертационния труд, могат да бъдат третиращи не само като препоръки, а и като примери, илюстриращи ефектите от потенциални регулации, които могат да бъдат взети предвид от политиците в опита им да се справят с проблема със сивата икономика.

5. Оценка на автореферата и публикациите по дисертацията

Авторефератът представя синтетично достиженията в дисертационния труд. По темата на дисертацията са представени три публикации, вкл. изнесени на авторитетни научни форуми. В хода на процедурата е публикувана още една статия в авторитетно научно списание индексирано в ERIH+. Считаю, че автореферата и публикациите отразяват коректно научния потенциал на автора и подкрепят популяризирането сред научната и професионална общност на основните приноси и постижения в работата на дисертанта.

Заключение:

Представеният дисертационен труд за образователната и научна степен „доктор“ притежава изискваните по Правилника за РАС в СА „Д. А. Ценов“ количествени и качествени характеристики. Дисертацията съдържа научни и научноприложни резултати, които представляват оригинален принос в науката. Дисертационният труд отчетливо демонстрира, че докторантът притежава задълбочени теоретични знания по съответната специалност, както и способности за самостоятелни научни и практико-приложни изследвания. Подкрепата от научния ръководител е видима и позитивна във всички разрези и насоки.

Върху основата на всичко гореизложено, изразявам позитивно заключение – „ЗА“ присъждането на ОНС „доктор“ по икономика на докт. Николай Кирилов Калистратов от катедра „Финанси и кредит“ на СА „Д. А. Ценов“.

07.05.2024 г.

Рецензент:

(Проф. д-р Андрей Захариев)